

Креативність як умова ефективності інноваційної діяльності педагога

Інноваційний етап в розвитку суспільства, особливо в галузі освіти, передбачає суттєві зміни в різних аспектах освітньої діяльності, зокрема зміну традиційної (інформаційно-монологічної) освітньої моделі на інноваційну (інтенсивно-розвивальну).

Згідно з Положенням про порядок здійснення інноваційної діяльності в системі освіти, інноваційна освітня діяльність розглядається як розробка, поширення і застосування освітніх інновацій, які вперше створені, вдосконалені або впроваджені; освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво покращують результати педагогічної діяльності [12].

Проблема освітньої інноваційної діяльності відображена в дослідженнях таких українських психологів, як Ю.Гільбух, А.Фурман, І.Бех, І.Дичківська, О.Власова, О.Гуменюк та ін. В психології створені різні моделі інноваційної суспільної діяльності, що стосуються як освітньої сфери, так і інших аспектів суспільного життя.

Так, А.Фурман визначає інноваційну діяльність як систему цілеспрямованого та керованого вироблення та внесення змін, нововведень у окремі аспекти чи сфери суспільного життя, що охоплює пізнання, проектування, впровадження та моніторинг новацій на різних рівнях творення. Даний автор виокремлює чотири основні стратегії інноваційного соціального розвитку:

- **модерністську**, суть якої полягає у сукупності змін, спрямованих на отримання результатів у межах традиційної репродуктивної системи шляхом використання сучасних технологій;

- **трансформаційну**, яка характеризується системою змін, спрямованих на пошук нових форм, умов, способів організації досвіду творчої діяльності;
- **реформаційну**, що являє собою систему поступових нововведень, перетворень без змін наявних структур;
- **революційну**, котра виявляється в глибоких, якісних перетвореннях, що спрямовані на знищення застарілих структур.[13, с.28-29]

Відповідно інноваційна діяльність в сфері освіти являє собою внесення змін у форми, методи, засоби, зміст, способи організації та оцінювання результатів навчально-виховного процесу. На думку А.Фурмана, ця діяльність полягає у ініціюванні нововведень, виявленні авторської ініціативи, дослідженні умов реалізації новацій, їх моделюванні і освоєнні педагогами та викладацькими колективами.

Принципи інноваційної освіти розроблені психологом І.Бехом, до складу яких він відносить принцип задачної форми навчального змісту, інтеграції навчального знання, опори на здібності дитини, забезпечення виховної функції навчання, етико-мотиваційної контрастності у поступі вихованця до морально-духовної досконалості, емоційного зміщення у вчинковому переорієнтуванні суб'єкта, подолання схильності вихованця до мотиваційно-цільового квантування, непрямой виховної дії та інші.[1]

Одним із генезоутворюючих принципів інноваційної освіти, як вважає І.Бех, є принцип діяльності, до складу якого, зокрема входить творчість, що передбачає максимальну орієнтацію освітньої системи на розвиток творчості дитини, одним із показників якої, на думку цього автора, слід вважати розвиток здібностей, які визначають успішність виконання певної діяльності [1].

Таким чином, до інноваційної освітньої діяльності науковці відносять достатньо широке коло змін, які можуть набувати як характеру кардинальних перетворень, так і часткових нововведень, стосуватися діяльності окремого педагога і цілих педагогічних колективів, відбуватися на різних рівнях, здійснюватися як еволюційним, так і революційним шляхом.

Отже, інновації в освітній системі можуть виявлятися у змінах методологічних засад освіти, у використанні нових освітніх технологій, у пошуковій активності конкретного педагога, мотивації творчої діяльності.

До інноваційних навчальних технологій відносять проектне навчання, інтерактивне і діалогове навчання, контекстне і інформаційно-комунікативне (комбіноване і дистанційне), а також розвивальне і модульне навчання[4].

Особливістю всіх зазначених освітніх навчальних технологій є їх спрямованість на розвиток творчих здібностей дитини, забезпечення умов для реалізації творчого потенціалу вчителя і учня.

Проте, не всі науковці признають за інноваційною діяльністю позитивні результати. Дехто з них, як, наприклад, К.Кизима, відзначає, що інноваційний рух набуває загрозливого характеру, оскільки "...ніхто не знає, що таке "інновація".. і чи є кожна "інновація" позитивною [5,с.137]. Крім того,

дослідження свідчать про те, що хоча значний відсоток вчителів, які усвідомлюють необхідність використання інноваційних освітніх технологій, багато хто з них має лише потребу у ознайомленні з такими технологіями, вважають їх використання лише складовим елементом викладання, бачать незначні можливості їх використання при викладанні гуманітарних дисциплін, мають незначний рівень володіння методологією і методикою новітніх навчальних технологій, зокрема це стосується інформаційно-комунікативних технологій навчання. Так, за даними дослідження, 72% опитаних працівників дошкільних закладів зі стажем роботи більше 10 років, не бачать смислу у засвоєнні методології використання інформаційно-комунікативних технологій, практично не володіють ними, негативно ставляться до їх використання для розв'язання практичних задач, з цими технологіями практично не працюють [10].

Зрозуміло, що певний опір використанню інноваційних технологій пов'язаний з небажанням змінювати прийоми і способи виконання педагогічної діяльності, напрацьовані роками. Інноваційна діяльність педагога передбачає творче переосмислення свого досвіду, співвіднесення його з новими підходами, технологіями, їх елементами, ломку стереотипів педагогічної діяльності, власний творчий розвиток. Відмова від інноваційної діяльності в освітній сфері значно знижує її результативність, звужує можливості створення умов для творчості вчителя і творчого розвитку учнів. Тому в сучасних умовах до творчості вчителя пред'являються значні вимоги.

Одним із проявів творчих здібностей педагога є його креативність. Вперше, як відомо, термін креативність, що в перекладі означає створення, було використано у 1922 році Д.Сімпсоном, яким він позначив здатність людини відійти від стереотипного мислення. Незважаючи на те, що креативність вивчається в психологічній науці уже більше ніж півстоліття, на сьогоднішній день відсутня єдина теорія креативності. Як вказує К.Тейлор, існує 60 означень креативності, що свідчить як про складність самої проблеми, так і про стан її розробки в психології. Основними характеристиками креативності психологи вважають дивергентне мислення (Дж.Гілфорд, 1969), чутливість до проблем і пошук способів їх розв'язання (Е.П.Торренс, 1962, 1964), здатність долати стереотипи, широту асоціацій (С.Медник, 1969), здатність привносити дещо нове у досвід, породжувати оригінальні ідеї (М.Воллах, 1965). Вітчизняні науковці креативність розглядають як прояв пошуково-перетворюючої активності (В.М.Козленко, 1972), як інтелектуальну активність по відношенню до стимулу, що виходить за межі потрібної задачі, (Д.Б. Богоявленська, 1983), як творчу здібність (В.Н. Дружинін, 1999, 2001), як метафоричність, чутливість до всього незвичного, суперечливого, невизначеного (М.А.Холодна, 2002). Проблема творчості досліджувалась українськими психологами В.А.Ромен-цем (1975, 2001), В.А.Моляко (1983, 2000, 2005), Ю.Л.Трофимовим (1989) та ін. Нам імпонує точка зору сучасних російських психологів Т.Баришевої та Ю.Жигалова (2002), які розглядають креативність як інтегративне утворення, що має

складну структуру і виявляється у інноваційних перетвореннях у всіх сферах життя людини. У створеній ними теоретичній моделі креативності вони виділяють такі структурні компоненти, як мотиваційний, емоційний, інтелектуальний, естетичний, екзистенціальний, комунікативний, продуктивний і компетентнісний, які забезпечують продуктивність, новизну та готовність до творчих перетворень.() Схожу точку зору щодо структури креативності висловлює доктор психологічних наук Н.Вишнякова, яка також виокремлює в структурі креативності інтелектуальні, мотиваційні і емоційні складові(). В структурі творчих здібностей когнітивні і мотиваційні компоненти виділяє дослідник Д.Богоявленська [3]

Численні дослідники вказують на зв'язок креативності з когнітивними процесами (Д.Гілфорд, 1967; Я.Пономарьов, 1966, 1976; О.Нікіфорова, 1972; О.Матюшкін, 2001; М.Холодна, 2002 та інші). С.Меднік (1969) відмічає такі креативні характеристики мнемічних процесів, як швидкість репродукції та певні способи кодування і архівації інформації. Креативні прояви уяви, як вважають дослідники О.Нікіфорова, Я.Пономарьов, Л.Єрмолаєва-Томіна, характеризуються здатністю до можливих трансформацій образів, створенні оригінальних, незвичних, фантастичних образів. До особистісних проявів креативності відносять науковці мотиваційні і емоційні процеси (П.Симонов, 1992; А.Мелік-Пашаєв, 1998 та інші.). Саме прагнення до творчої самореалізації, задоволення від процесу творчості, позитивні емоції, що виникають при створенні оригінального продукту стають мотивами, що спонукають до творчої діяльності. Особливого значення ці процеси набувають при виконанні педагогічної діяльності, яка безперечно є творчою, оскільки пов'язана з розвитком дитини. Педагог постійно має справу з нестандартними ситуаціями, з необхідністю реагувати на їх зміни і приймати оперативне рішення щодо їх розв'язання.

Таким чином, креативність являє собою складне, багатовимірне утворення, що виявляється в різних сферах особистості і забезпечує успішність творчої діяльності людини.

Цікавим є питання щодо можливостей педагогічного впливу на розвиток креативності. В експериментальних дослідженнях, проведених під керівництвом В.Дружиніна, з'ясовано, що середовище здатне здійснювати вплив на розвиток поведінкового і мотиваційного компонентів в структурі креативності. Серед характеристик середовища, які найбільшу роль відіграють у розвитку креативності, виявились такі, як:

- мінімальна регламентація поведінки дитини;
- предметно-інформаційно збагачене середовище;
- зразки креативної поведінки дорослих;
- підтримка креативних проявів у поведінці дитини[9].

Як свідчать результати цих досліджень, розвиток креативності проходить дві основні фази, що розподіляються у часі: перша фаза охоплює вік від 3 до 5 років і являє собою етап розвитку первинної креативності, яка ще не співвідноситься з певним видом людської діяльності, цей етап є сезитивним

до наслідування взірців креативної поведінки оточуючих. Саме на цій фазі дитина, внаслідок браку життєвого досвіду і наукових знань про світ, легко фантазує, виходить за межі відомого, усталеного уявлення про предмети та їх функції. Умовами розвитку креативності на цій стадії є максимальне насичення середовища різноманітними предметами та організація активної взаємодії дитини з ними для збагачення сенсорно-перцептивного досвіду та стимуляція дитини до творення.

Друга фаза охоплює вік від 12-13 до 20 років, що відповідає підлітковому і юнацькому періодам онтогенезу. На цій фазі змінюється як сам характер творчої діяльності дитини, так і механізми розвитку креативності, а саме, відбувається спеціалізація творчої здібності, пов'язана з конкретним видом людської діяльності, а механізм наслідування замінюється, на думку В.Дружиніна, на механізм інтеріоризації "ідеального взірця" з наступною деідеалізацією []. Здійснюється перенос засвоєних прийомів в нові умови і співвіднесення свого і чужого досвіду, починається творче експериментування, в ході якого виокремлюються власні прийоми і способи виконання творчої діяльності. Заключним етапом другої фази, як вважають Т.Баришева і Ю Жигалов, є інтеграція окремих проявів креативності в єдине структурне ціле і подальша індивідуалізація творчості [2].

Таким чином, в психологічній науці здійснені численні дослідження креативності, створено її теоретичні моделі, виділені і описані структурні компоненти, з'ясовано зв'язок креативності з пізнавальними, мотиваційними і емоційними процесами, виявлені певні умови розвитку креативності, її основні детермінанти, охарактеризовані основні риси креативних особистостей, але попри все це, проблема залишається актуальною. Актуальність її визначається відсутністю єдиного підходу до означення креативності, залишається не розв'язаним питання щодо того, чи є креативність лише властивістю когнітивної сфери особистості, чи вона характеризує всю особистість, чи є вона генетично обумовленою здібністю, чи являє собою прижиттєве утворення, чи можна розглядати її як загальну, чи як спеціальну здібність, чи піддається вона лише розвитку, чи можна її формувати в процесі навчання і виховання, чи має вона міру вираженості і багато інших не менш важливих для педагогічної практики питань.

Одне зрозуміло напевне, що для розвитку креативності дитини необхідно постійно залучати її до творчих видів діяльності, надавати зразки творчої поведінки. Безперечно, що створення умов для розвитку креативності у навчально-виховному процесі потребує творчого підходу до виконання завдань педагогічної діяльності з боку педагогів. Нетворчий вихователь, вчитель навряд чи зможе створити атмосферу творчості на занятті, бути взірцем творчої поведінки. Як уже відмічалось, важливою фазою у розвитку креативності є дошкільний вік, оскільки саме він найбільш сензитивний для розвививальних впливів з боку оточуючих людей.

З метою діагностики особистісної креативності у вихователів дошкільних дитячих закладів було використано методику Є.Є.Туніка, яка

дозволяє виявити чотири фактори креативної особистості, такі, як допитливість, уява, схильність до ризику і складність. Методика передбачає чотири варіанти відповіді на певні ствердження, один із яких має обрати опитуваний. При цьому позитивні і негативні варіанти відповіді оцінюються 2 балами, відповідь у формі “може бути” – 1 балом, а відповідь “не знаю” оцінюється мінус 1 балом. Кінцеве кількісне вираження того чи іншого фактора визначається шляхом додавання всіх відповідей, що співпали з ключем по першим трьом варіантам відповідей, і віднімання суми всіх відповідей “не знаю”. В якості опитуваних виступали студенти заочного відділення факультету дошкільної освіти трьохрічного і п’ятирічного терміну навчання у кількості 40 осіб, які працюють в системі дошкільної освіти.

Результати проведеного опитування представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати діагностики особистісної креативності

Фактори креативності	Середні значення	Стандартне відхилення
Допитливість	15,2	2,4
Схильність до ризику	14,8	2,0
Складність	12,2	0,6
Уява	9,6	3,2
Сумарний	51,3	7,7

Як видно з представлених в таблиці даних, найбільшу вираженість має такий фактор як допитливість - середнє значення 15,2. Даний фактор характеризує особистість, яка цікавиться широким колом явищ, подій, постійно шукає нові способи мислення, розв’язання різноманітних задач, прагне пізнати якомога більше. Друге місце за ступенем вираженості посідає схильність до ризику – середнє значення дорівнює 14,3, що свідчить про готовність особистості відстоювати свої ідеї, ставити перед собою високі цілі і досягати їх; така особистість не боїться можливих помилок, не піддається чужому тиску. На третьому місці за рівнем вираженості є складність, що становить 12,2 бали середнього значення. Складність виявляється в орієнтації на пізнання складних явищ, інтересі до складних ідей, прагненні ставити перед собою складні завдання, виявляти наполегливість щодо їх вирішення. Найменшою мірою виражена уява як фактор креативності, оскільки її середнє значення становить 9,6 балів. Уява виявляється в здатності особистості бачити те, що для інших скрите, шукати нестандартні рішення, дивуватися з приводу різних подій, за елементами бачити ціле, фантазувати, створювати нове.

На підставі табличних даних можна побудувати усереднений профіль креативності групи.

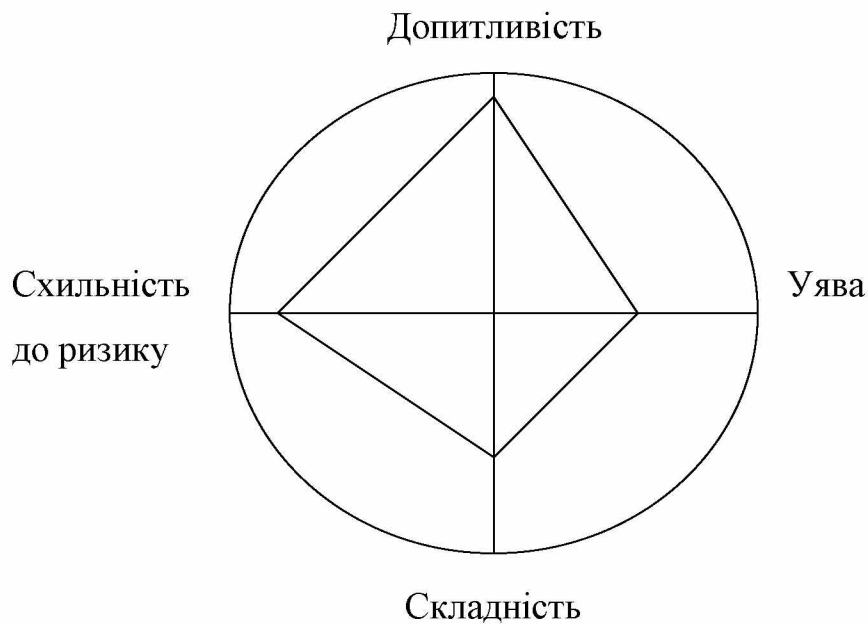

Рис. 1 Профіль креативності працівників дошкільних закладів

Зважаючи на те, що уява в роботі працівників дошкільних закладів має велике значення у плані розвитку творчості дітей, слід зазначити, що недостатній рівень її розвитку ускладнюватиме розв'язання завдань формування творчої особистості дитини.

Цікаво було з'ясувати чи пов'язані фактори креативності педагогічних працівників дошкільних освітніх закладів зі стажем роботи.

Для того, щоб виявити динаміку проявів зазначених факторів, співставимо їх зі стажем педагогічної діяльності респондентів.

Дані, що відображають переважання певного фактору над іншими в залежності від стажу роботи представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Зв'язок креативності зі стажем роботи в системі освіти

Фактори креативності	Стаж роботи в дошкільних закладах							
	До 5 р.		До 10 р.		До 20 р.		До 30 р.	
	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%
Допитливість	12	30,0	-	-	3	7,5	2	5,0
Схильність до ризику	7	17,5	4	10,0	3	7,5	1	2,5
Складність	1	2,5	5	12,5	2	5,0	-	-
Уява	-	-	-	-	-	-	-	-

Як свідчать дані таблиці, найбільш допитливими і схильними до ризику є працівники, стаж яких не перевищує п'яти років, складність же виявляється більшою мірою у вихователів, стаж роботи яких у системі дошкільної освіти знаходиться у межах від 5 до 10 років, в той час як в цій категорії повністю відсутня перевага допитливості. В категорії респондентів, стаж яких становить від 10 до 20 років однаковою мірою представлені такі фактори, як допитливість і схильність до ризику – відповідно по 7,5% опитаних. В категорії працівників, стаж яких знаходиться в межах від 20 до 30 років, переважає фактор допитливості, але лише у 5% з них. З прикрістю доводиться констатувати, що по такому фактору креативності як уява, не виявилось переважання в жодній з професійних груп.

Аналіз представлених в таблиці даних дозволяє виявити деякі тенденції щодо динаміки факторів креативності вихователів:

- намітилась тенденція до зниження допитливості в залежності в
- стажу з 30% у першій категорії працівників до 5% у останній;
- зі збільшенням стажу роботи в системі дошкільної освіти
- знижується схильність до ризику з 17,5% у першій категорії до 2,5% в останній категорії;
- складність як фактор креативності не має чіткої тенденції, але
- вершина складності припадає на категорію вихователів, стаж яких
- становить від 5 до 10 років;
- повністю відсутня перевага уяви над іншими компонентами
- креативності у всіх категоріях опитуваних.

Отже, отримані в ході дослідження дані дають підставу робити наступні висновки:

- по-перше, в структурі креативності опитаних вихователів в цілому по групі найбільшою мірою представлені такі показники креативності як допитливість і схильність до ризику, що характеризує творчу особистість з боку її готовності і здатності діяти творчо, отримувати нову інформацію, відстоювати свою позицію наперекір несприятливим обставинам;

- по-друге, в той же час зниження зі збільшенням стажу роботи в освітніх дошкільних закладах цих показників може свідчити про можливий опір впровадженню інноваційних технологій, виконанню інноваційної діяльності;

- по-третє, незначний рівень вираженості такого показника креативності як уява, на наш погляд, стримуватиме можливості розвитку творчого потенціалу дітей, оскільки, як було з'ясовано вище, саме дошкільний вік є сензитивним для розвитку творчої уяви і креативності в цілому.

Таким чином, проведене діагностування креативності вихователів, виявило дещо суперечливі тенденції: з одного боку мають місце фактори креативності, що сприятимуть здійсненню інноваційної діяльності, а з іншого боку їх поступове зниження зі збільшенням віку працівників і стажу роботи ускладнюватиме і унеможливлуватиме перехід до інновацій в сфері освіти, що негативно позначатиметься на творчому розвитку дитини. Виявлені

тенденції потребують певної корекційної роботи з персоналом дитячих закладів, стаж яких перевищує п'ять-десять років.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Принципи інноваційної освіти // Освіта і управління. 2005. Т.8, № 3-4, - С.7-20.
2. Барышева Т.А. Креативность. Диагностика и развитие /Т.А.Барышева.- СПб, 2002, - 205 с.
3. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей / Дина Борисовна Богоявленская. – М.: Академия, 2002, - 320 с.
4. Власова О.І. Педагогічна психологія /Олена Іванівна Власова. – К.: Наукова думка, 2005, - 285 с.
5. Гуманітарна експертиза: круглий стіл (частина друга) // Філософ. думка. 2005, №1, - С.137-159.
6. Гуменюк О.Є. Теорія і методологія інноваційного психологічного закладу / О.Є. Гуменюк . Тернопіль, 2008 – 340 с.
7. Диагностика личностной креативности (Е.Е.Туник) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М, 2002, - С.59-64.
8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / Ілона Миколаївна Дичківська. – К.: Академвидав, 2004, - 352 с.
9. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / Владимир Николаевич Дружинин. – СПб, Питер, 1999, – 368 с.
10. Душутин В.К. Образование в постиндустриальном обществе: педагогика информационного мира / В.К.Душутин // Педагогическое образование и наука. 2002, №3, - С. 33-35.
11. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Евгений Павлович Ильин. – СПб, Питер, 2009, - 448 с.
12. Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності в системі освіти. Проект // Директор школи, 1998, № 6, - С. 5-7.
13. Фурман А. Модель інноваційної діяльності в освітній сфері суспільства //Освіта і управління. 2005. Т.8, № 3-4,- С. 24-37.